
Jyrki Männistö

Niukat kalliinajanlisät ja vähäiset virantoimituspalkkiot

Yleissivistävien koulujen palkkataistelu maailmansotien välillä

Kansakoulunopettaja ja teollisuustyöntekijä saivat palkkaa suunnilleen yhtä paljon eli noin 1 000 markkaa vuonna 1915 ensimmäisen maailmansodan aikana. Rautatieläinen saattoi ansaita jopa 1 560 markkaa ja vaihdemies peräti 1 920 markkaa vuodessa. Oppikoulunopettajan vuosikeskiansio oli tällöin noin 2 200 – 5 000 markkaa.¹ Palkat olivat kuitenkin jääneet jälkeen, sillä hinnat nousivat nopeasti sodan seurauksena. Inflaatio tuntui varsinkin palkansaajien kukkarossa, koska yleinen hintataso nousi vuoden 1914 alusta vuoden 1920 kesään mennessä kymmenkertaiseksi.² Suurinflation haitat herättivät opettajat ihmettelemään vaikeaa tilannetta mm. Opettajain Lehdessä: ”Sanottakoon vielä kerta, että nykyisenä kalliina aikana, jolloin varsinkin nuoremmat opettajat eivät voi tulla toimeen muuten kuin lisää velkaantumalla, on ehdottoman tarpeellista käsitellä opettajien palkkausoloja... Tämä saa opettajan niin masentuneeseen tai kapinalliseen mielentilaan, ettei hän kykene ihanteita luomaan toisiin...”³

Voimakas hintojen nousu etenkin vuoden 1917 jälkipuoliskolla, Suomen itsenäistymisprosessin ja yhteiskunnallisen taiston kiihtyessä, ahdisti nimenomaan kaikkien rahapalkan saajien mukana myös opettajia. Juha Siltalan mielestä Suo-

men virkasäätö köyhtyi pysyvästi ensimmäisen maailmansodan inflaatiossa ja keinottelussa.⁴

Opetusta, maanviljelyä ja osuuskassan hoitoa

Valitukset elinkustannusten liian nopean nousun katastrofaalisista vaikutuksista herättivät opettajien työnantajat. Valtio alkoi maksaa omien oppikoulujensa lehtoreille 30 % enemmän ylitunneilta vielä autonomian ajan viimeisenä kuukautena.⁵ Kalliin ajan seurauksena myös yksityiset oppikoulut korottivat opettajien palkkoja ja rupesivat maksamaan viiden vuoden välein ”määrävuotiskorotuksia”. Yksityisoppikoulujen opettajien asemaa heikensivät edelleen työsuhteen epämääräisyys ja eläketurvan puute.⁶

Suomen Valtionoppikoulujen Opettajaliiton keskustoimikunta pyrki vuosina 1918-1919 saamaan aikaan virantoimituspalkkioiden (ylituntikorvausten), rehtoripalkkion ja kalliinajanlisien (inflaatiokorotuksien) noston sekä luokan esimiehelle (luokanvalvojalle) kasvaneen työmäärän korvaavan erityisen palkkion.⁷ Juuri itsenäistyneellä Suomella ei kuitenkaan ollut varaa nostaa kuin ylituntikorvauksia. Sen sijaan valtion oppikoulut saivat yleissivistävistä kouluista ensimmäisinä palkankorotuksen v. 1920, kun eduskunta päätti nostaa lehtoreiden palkkoja noin 25-30 %, mikä merkitsi opettajille 22 000 – 23 000 markan vuosiansioita.⁸

Yksityisoppikoulujen opettajat pitivät palkkojaan riittämättöminä. He yrittivät lisätä tulojaan kasvattamalla ylituntien määrää. He opettivat keskimäärin yli 30 tuntia, joskus jopa 50 tuntia viikossa. Tämän seurauksena opetus usein konemaistui.⁹ Tilanteen parantamiseksi yksityiskouluille alettiin maksaa 1920-luvun alussa ylimääräisiä kalliinajanavustuksia, mikä johti siihen, että jotkut yksityiskoulut pystyivät kilpailemaan valtion oppikoulujen maksamien palkkojen

kanssa. Kouluhallitus rauhoitti kuitenkin kiistan rajoittamalla yksityisoppikoulun opettajille maksettavia ylimääräisiä avustuksia.¹⁰

Yksityisoppikoulujen valtionavut olivat hyvinä taloudellisinä aikoina noin 65 – 70 % ja huonoinakin yli 50 % koulujen tuloista. Näiden koulujen menoista 70 – 80 % upposi luonnollisesti opettajien palkkoihin. Valtionapujen ja menojen erotuksen yksityisoppikoulut kattoivat mm. lukukausimaksuilla, talkoilla, rahankeräyksillä ja lainoilla.¹¹

Suomessa jouduttiin odottamaan oppivelvollisuuskoulua aina vuoteen 1921, minkä vuoksi kansakoulunopettajien palkkaus oli kehittynyt itsenäisyyden alussa ilman mitään järjestelmää. Palkkaus oli siten varsin kirjava. Ensinnäkin kunta ja valtio maksoivat palkkaa omalla tavallaan: kunnat antoivat maaseudulla lähinnä luontoissuorituksia ja kaupungeissa rahapalkkaa, valtio maksoi kalliinajanlisiä. Opettajan luontoisetuina olivat maaseudulla mm. asunto, polttopuut, valo, navetta, rehu- ja puuvaja, sauna, kellari, aitta, kaivo, yhden lehmän laidun ja vähintään puoli hehtaaria viljelysmaata. Eri kunnat ja kaupungit maksoivat erisuuruisia palkkoja. Opettajien koulutus, ikä ja sukupuoli sekä perhesuhteet vaikuttivat myös palkan suuruuteen. Syrjäseutujen opettajat saivat kaikkein alhaisinta palkkaa, minkä vuoksi siellä oli suuri pula pätevistä opettajista.

Opettajien työtä varjosti 1920- ja 1930-luvuilla huoli toimeentulosta. Ennen muuta välittömät palkanmaksajat kunnat koettiin valtiota itarammiksi.¹² Opettajat olivat joutuneet hankkimaan sivuansioita leipänsä särpimeksi. He halusivat kuitenkin kunnan pohjapalkan ilman sivutuloja. Pohjapalkkakeskustelua käytiin aina valtiopäiviä myöten vuoden 1920 alussa, mutta tuloksetta.¹³ Vasta seuraavana vuonna eduskunta nosti vastoin Rafael Erichin hallituksen esitystä kansakoulunopettajien kalliinajanlisiä noin kolmanneksella. Kansakoulunopettajan vuosiansio oli tällöin noin 4 300 – 10 000

markkaa, kun metallityöntekijän keskiansio oli vastaavana aikana noin 9 700 markkaa.¹⁴

Hinnat nousivat kuitenkin 1920-luvun alussa palkkoja nopeammin. Esimerkiksi voikilon hinta kohosi vuoden aikana noin 35 %.¹⁵ Alhaiset palkat ihmetyttivät myös sanomalehtien mielipidekirjoittajia. Helsingin Sanomain yleisönosastossa kerrottiin, kuinka ”maamme kansakoulutaito oli joutumassa rappiolle riittämättömien opettajapalkkojen vuoksi.” Maalaiskansakoulunopettajan luontoisetuna sama puolen hehtaarin pelto ei juuri tuottanut mitään. Sen sijaan opettajan tekemät sivutyöt kuten osuuskassan ja suojeluskunnan johtaminen sekä maatalouskaupan tai vakuutusasiain hoito saattoivat haitata lasten opetusta. Myös moni opettaja oli jo vaihtanut ammattia eikä aina uusia päteviä opettajia ollut saatu kouluihin, joten sivistyksen näytti jo olevan vaarassa.¹⁶ Opettajien ammatinvaihtoon oli usein syynä se, että kunnat saattoivat olla maksamatta rahapalkkaa luontoisetujen lisäksi.

Valtion virkamiehet saivat lisämäärärahan palkkoihinsa vuoden 1922 lopulla, mutta kansakoulunopettajia tämän ei katsottu koskeneen, vaikka valtio korvasikin osan heidän palkoistaan. Nyt opettajat vaativat samanlaisia korotuksia lisämenoarvioon.¹⁷ Eduskunnan sivistysvaliokunta oli myös sitä mieltä, että hallituksen oli tutkittava kansakoulunopettajien palkkojen korotusvaade ja annettava siitä esitys lisätalousarvioon. Keskusta- ja vasemmistopuolueet pitivät parhaimpana vaihtoehtona siirtymistä valtion maksamaan yhtenäiseen kokonaispalkkaukseen, koska maalaiskuntien rahatilanne oli huono ja koska opettajien palkkaerot saattoivat olla eri osissa maata jopa yhdeksänkertaisia.¹⁸

Valtion oppikoulujen opettajat virittelivät joukkoeroa ja lakkouhkia vuosina 1922 – 1923. Viimeksi mainittu ei kuitenkaan Kiuasmaan mukaan sopinut heidän yhteiskunnalliseen ajatteluunsa. Lakkotoiminta olisi vaikuttanut liian työväenhenkiseltä.¹⁹ Joka tapauksessa eduskunta korjasi heidän

palkkojaan v. 1923 kuten muidenkin virkamiesten edellisen vuoden lopulla, mutta nosti samalla viikottaista opetusvelvollisuutta 4 – 6 tuntia. Uudet palkat olivat 39 000 – 43 000 markkaa vuodessa.²⁰ Nimellispalkkojen nousu vastasi rahanarvon yksitoistakertaista muutosta, mutta suhteellinen reaalipalkka ylsi hädin tuskin puoleen.²¹

Valtiolta rahapalkka ja kunnalta energiaa

Valtioneuvosto asetti kouluhallituksen ylijohtaja Oskari Manteeren komitean tutkimaan kansakoulunopettajien palkan tasaamista. Komitea esitti mietinnössään vuonna 1925 siirtymistä valtion maksamaan rahapalkkaan, mikä olisi merkinnyt luontoisetujen vähentämistä ilman rahallista korvausta. ”Asuntoetua ei pitänyt vähentää, koska opettajan oli tehtävä kotonaan iltatöitä. Navettaa ei myöskään voinut jättää pois ilman rahallista korvausta. Sen sijaan nais- ja miesopettajan mennessä keskenään naimisiin naisopettajalta sai jäädä huoneistoetu pois”, edistyspuoluelainen Helsingin Sanomat esitti.²²

Valtiolla ei kuitenkaan ollut yksinkertaisesti varaa maksaa entisentasoisia palkkoja kasvaneelle virkakunnalleen, saati sitten noin 13 000 opettajalle.²³ Toisaalta vuonna 1920 käyttöön otettu progressiivinen tulo- ja omaisuusvero lisäsi valtion tuloja ja palkansaajien veroja.

Näin palkka-asiaa ei otettu vuoden 1926 tulo- ja menoarvioon. Hufvudstadsbladet vertasi opettajia kiltteihin lapsiin, nämä jaksoivat odottaa. Nyt opettajat alkoivat olla jo vähitellen katkeria, koska asia oli siirretty hamaan tulevaisuuteen.²⁴ Sosiaalidemokraatit, edistyspuolue ja ruotsalaiset yrittivät vielä valtiopäivillä esittää kansakoulunopettajien palkkojen korottamista, mutta kokoomus, maalaisliitto ja kommunistit kaatoivat nämä esitykset.²⁵

Suomen Opettajayhdistyksen ylimääräisessä edustajakouksessa 18.2.1926 vaadittiin jopa yleislakkoa palkka-asian vauhdittamiseksi. Enemmistö ei kuitenkaan kannattanut lakkoa, vaan piti parempana eduskunnan palkkaratkaisua, koska kyseessä oli koko yhteiskunnan eikä vain opettajien etu.²⁶ Täten talvella 1926 kansakoulunopettajien palkkataistelua vauhdittivat sekä omat toimenpiteet että julkisen mielipiteen viireys.

Vauhdittajia löytyi myös eduskunnasta. Edistyspuolueen kansanedustaja, opettaja Mandi Hannula teki nimittäin kilpailuvan aloitteen kansakoulunopettajien vuosipalkkojen nostamisesta noin 3 000 markalla hallituksen uutukaiseen esitykseen verrattuna. Mutta sekä sivistys- että valtiovarainvaliokunta kannattivat Mantereen komitean palkkaratkaisua, jonka myös eduskunta osapuilleen hyväksyi kolmannessa käsittelyssä säätäessään kansakoulujen kustannuslain huhtikuussa.²⁷ Tasavallan presidentti Lauri Kristian Relander vahvisti lain lopullisesti kesäkuun puolessa välissä vuonna 1926.

Kansakoulunopettajan vuosiansio oli 10 200 – 26 000 mk ja metallityöntekijän vuosiansio keskimäärin noin 12 200 mk. Maalaiskansakoulunopettajan luontoisedut kunta saattoi maksaa myös rahana. Luontoisetuna opettajalle kuului joka tapauksessa mm. paloöljyä 80 – 50 l tai sähköä 80, 60 tai 50 kw, polttopuita 5 kuutiota huonetta, 12 kuutiota keittiötä ja kolme kuutiota saunaa kohti vuodessa ellei opettajasta riippumattomat syyt vaatineet enemmän.²⁸

Eduskunnan päätökseen tyytymättömät opettajat jättivät kunnille lisäpalkka-anomuksia kustannuslain astuessa voimaan 1.8.1926.²⁹ Kunnat suhtautuivat anomuksiin varsin kirjavasti: toiset maksoivat ja toiset eivät. Siten kansakoulunopettajien palkkahaitari venyi jälleen kerran.

Valtion oppikoulujen opettajat saivat vuosilylituntipalkkiona 1 225 – 1 400 markkaa vuoden 1929 alussa eli 1/3 korotuksen. Ylituntipalkkiokysymys oli Kiuasmaan mukaan muodostunut

vaikeaksi, koska ylitunnit alkoivat olla peruspalkkojen korjaamattomuuden ja ostokyvyn heikentymisen vuoksi oppikoulunopettajien todellisena palkkana ja tulonlähteenä. Keskimäärin opettajilla oli 11 – 12 viikkotuntia ylitöitä.³⁰

Kaikki opettajaryhmät totesivat jääneensä jälkeen muiden virkamiesten palkkatasosta. Eniten olivat kuitenkin opettajien palkkauksesta ja asemasta kärsineet naiskansakoulunopettajat.

Tasa-arvoasiat nousivat esiin 1920-luvun lopulla, kun naisopettajat vaativat kansakoulun kustannuslain 6 §:n muuttamista virkakelpoisuuslain hengen mukaiseksi. Naisopettajalle laki nimittäin määrittä pienemmän asunnon kuin mieskollegalleen, vaikka uusi virkakelpoisuuslaki salli hänet valittavan kaikenlaisiin virkoihin. Naisopettajat olivat esittäneet tämän lainkohdan kumoamista, koska oli myös poikamiesopettajia ja perheellisiä naisopettajia. Uuden Suomen mielestä naisopettajien esitys sortaisi perheellisiä ja alentaisi miesopettajien palkkoja sekä saattaisi muutenkin vähentää jo pienenevää miesopettajien määrää.³¹

Opettajien palkat eivät kuitenkaan näyttäneet kovin riittävältä, koska opettajat joutuivat edelleen pitämään huomattavia sivutoimia ja koska kouluhallituskin otti myönteisen kannan opettajien lisäansioihin.³² Kouluviranomaiset suhtautuivat myös sangen positiivisesti opettajien ylitunteihin ja kansakoulunopettajille jatko-opetuksesta maksettuihin korvauksiin, koska pätevistä opettajista oli etenkin maalaiskunnissa pula. Mutta tämä opettajien suhteellisen staattinen asema joutui uuden murroksen kouriin uuden vuosikymmenen alussa.

Pulakausi alensi palkkoja

Kansainvälisen laman kynnet iskeytyivät Suomeenkin 1930-luvun taitteessa. Kansakoulu näytti jälleen kerran päättäjien silmissä tuloa tuottamattomalta laitokselta, jonka kustannuk-

sista oli helppo tinkiä. Koulurakennus- ja muiden säästötoimien lisäksi pudotettiin myös vuoden 1932 alussa kansakoulunopettajien palkkoja 5 %, jatko-opetuskorvaukset poistettiin ja lisättiin opetusvelvollisuutta kahdella tunnilla viikossa ilman lisäkorvausta. Nämä asiat koettiin sanomalehdissä melko yleisesti välttämättöminä toimina.³³

Opettajien työttömyys jäi kuitenkin melko alhaiseksi eli noin 3 %:iin. Selittäviä tekijöitä ovat mm., että kansakoulunopettajien virkojen lakkauttamisjärjestys siirtyi kesään 1931 uuden presidentin P. E. Svinhufvudin päätettäväksi ja että kansakoulujen lakkauttamisien vaihtoehtoiksi keksittiin supistetut koulut sekä että aiemmin vallinnut opettajavajaus tasoittui nyt, vaikka opettajankoulutusta ei supistettukaan.³⁴

Kansakoulu joutui kärsimään oppikoulua enemmän pularajan taloudesta. Valtion kansakoulumenoja alennettiin vuosina 1930 – 1932 lähes viidenneksellä, mutta oppikoulumenoja ei juuri lainkaan. Tämä taas johtui uusien oppikoulujen perustamisesta ja valtion haltuun ottamien talousvaikeuksiin joutuneiden koulujen lisääntymisestä.³⁵

Herravihaiset sosialidemokraatit ja maalaisliitto olivat valmiita alentamaan oppikoulunopettajien palkkoja. Yksityiskoulujen osalta näiden puolueiden toive toteutui vuoden 1932 alussa, sillä luokkakohtainen valtionapu laski yli 10 %, vaikka luokkien vähimmäisoppilasmääriä nostettiin jopa 25 %. Pietiäinen korostaa, että yksityisoppikoulujen opettajia koskevat leikkaukset olivat pysyviä eivätkä väliaikaisia kuten virkamiesten palkanalennukset. Opettajat saivat näinä vuosina myös odottaa palkkojaan jopa kuukausia. Heikko työllisyystilanne sai yksityiskoulujen opettajat pysymään toimissaan aivan eri tavalla kuin itsenäisyyden alkuvuosina.³⁶

Pulakausi esti myös valtion oppikoulujen opettajien kaikki yritykset viedä palkkakysymystä eteenpäin. ”Pula opetti tasavaltalaisen virkakunnan elämään todellisten tulojensa eikä vanhan säätyperiaatteen mukaisesti”, Kiuasmaa ja Siipi pai-

nottavat.³⁷ Valtion oppikoulujen opettajien toimeentulo ei kuitenkaan ollut yhtä huono kuin yksityiskoulujen ja kansakoulunopettajien, koska pula-aikana elinkustannukset laskivat ja koska valtion koulujen opettajilla oli paljon ylitunteja, joiden palkkioita tosin pienennettiin noin 25 % vuonna 1932.³⁸

Oppikoulunopettajat keräsivät palkkauksensa parantamiseksi 1 200 opettajan allekirjoituksen adressiin, jonka he kävivät viemässä presidentti P. E. Svinhufvudille toukokuussa 1932.³⁹ He yrittivät turvautua ylimpään hallintovaltaan. Tulosta ei kuitenkaan tullut.

Taloudellinen tilanne alkoi parantua 1930-luvun puoliväliin mennessä, jolloin kansakoulunopettajien palkat voitiin palauttaa ennalleen.⁴⁰ Hinnat olivat jälleen nousseet, mutta elintarvikkeiden hintoja pyrittiin jarruttamaan valtion tukitoimin. Opettajien toimeentulo ja elinmahdollisuudet nähtiin kuitenkin muista ammattiryhmistä jälkeen jääneinä.

Myös sotien välisen ajan johtavien sanomalehtien Helsingin Sanomien, Hufvudstadsbladetin, Uuden Suomen, Sosialidemokraatin ja Ilkan mielestä taloudellinen ahdistus ei saanut viedä opettajilta työn mielekkyyttä. ”Demokraattinen yhteiskunta saa tukea opettajilta, jos se todella koettaa nostaa heidän talouttaan.” Hufvudstadsbladet näki hallituksen toimineen epädemokraattisesti, koska se antoi toisille virkamiehille lisäpalkkaa, mutta ei kansakoulunopettajille. Lehti vetosi opettajien kulttuuriryöhön: opetusta ei arvosteta, koska ei makseta riittävää palkkaa, ja näin ollen koko kulttuuria aliarvostetaan.⁴¹

”Kansakoulunopettajien työ on valtiorakenteemme perustan lujittamista. Heidän työstään riippuu nuorisomme aatteellinen voima ja siveellinen ryhti. Koska valtio nosti opettajien pätevyystasoa, olisi sen nostettava myös palkkoja, siis yhdessä viran- ja toimenhaltijain kanssa”, Uusi Suomi puolestaan perusteli kannanottojaan.⁴²

Kansakoulunopettajien palkkojen nostaminen ei enää edennyt eduskunnassa, mutta valtion palkkauskomitea alkoi tutkia

sitä. Mainittu komitea ehdotti vuoden 1939 budjettiin perhe-
lisää, mutta vain virkamiehille eikä kansakoulunopettajille.⁴³
Tätä pidettiin vääränä, koska vuoden 1926 kustannuslakia
laadittaessa virkamiehet olivat kelvanneet nimenomaan palk-
ka-asoiden yhteydessä opettajien vertailuryhmäksi. Perhe-
lisää tarvitsivat ennen muuta syrjäseutujen opettajat, joille
”lasten laittaminen kaupunkien oppikouluihin oli jo eräs suuri
lisäkustannus”. Kaupunkilaisopettajien palkat olivat huomatta-
vasti maalaiskolleegojensa ansioita paremmat. Maa-
laiskansakoulunopettaja sai rahapalkkaa 17 400 – 30 624
markkaa vuonna 1938 ja helsinkiläinen 32 760 – 52 860
markkaa. Metallityöläisen keskiansio oli samana vuonna noin
17 650 markkaa.⁴⁴

Joka tapauksessa kansakoulunopettajien palkkatoiveita ei
saatu toteutetuksi, sillä viimeiset vetoamukset kesän 1939
Tampereen kansakoulukokouksessa kuin mainitun komitean
esityksetkin kilpistyivät syksyn 1939 kriiseihin ja ankaraan
talvisotaan.

Eduskunnassa 1930-luvulla tehdyt yksityisoppikoulun val-
tionapujen korottamisaloitteet tarkoittivat yleensä nimenomaan
opettajien palkankorotuksia. Vuonna 1936 eduskunta palautti
minimioppilasmäärät lamaa edeltävälle tasolle. Korotukset
menivät opettajien palkkoihin, sillä valtionavun ehtona
päteville opettajille oli maksettava 26 viikkotunnin opetus-
työstä minimipalkkaa 38 000 markkaa vuodessa. Yksityis-
oppikoulujen opettajien asemasta ja palkkauksesta sekä elä-
ke-eduista kertoo paljon se, että he kannattivat oppikoulujen
ottamista valtion haltuun tai pyrkivät valtion koulujen palve-
luksen.⁴⁵

Valtion koulujen opettajat saivat aikaan voimakkaan edus-
kunta- ja lehdistökeskustelun palkoistaan vuosina 1934 –
1937.⁴⁶ Taloustilanteen helpottumisen kokivat myös valtion
koulujen opettajat, kun he saivat vuonna 1937 noin 15 %:n
ylituntipalkkiokorotuksen. Seuraavana vuonna palattiin la-

maa edeltävään käytäntöön.

Oppikoulukomitea oli esittänyt eriasteisten lehtoreiden 24 – 26 viikkotuntisesta opetustyöstä 39 000 – 57 000 markan vuosipalkkaa. Opettajat eivät kuitenkaan tätä hyväksyneet, koska muu kuin opettajakokemus ”kentällä” olisi saanut enemmän painoarvoa.⁴⁷ Valtion opettajat yrittivät vielä saada vuoden 1938 jälkeen palkankorotuksia (ikälisiä) ja opetusvelvollisuuden alennuksia, mutta valtiolta ei niihin suostunut. Kiristynyt maailmantilanne suuntasi valtion kassanhaltijoiden huomion jo maanpuolustuskohteisiin.

Opettajat yhteiskunnan tukipylväinä

Professori Aimo Halila toteaa Suomen kansakoululaitoksen historiassaan, että ”kansakoulunopettajien palkankorotussuunnitelmat saivat eduskunnassa useasti vastustusta kaikissa puolueissa”.⁴⁸ Kansakoulunopettajien työtä ja palkanmenetyksiä pidettiin kuitenkin niin merkittävinä, että heille palautettiin ennen muita opettajaryhmiä lamaa edeltänyt palkkataso.

Eri opettajaryhmien välinen palkka muuttui kyseisenä aikana siten, että kansakoulunopettajien ansio parani varsinkin kaupungeissa 1930-luvun lopulla. Helsinkiläisen kansakoulunopettajan palkka saattoi vastata jopa oppikoulunopettajien palkkoja. Maalaiskansakoulunopettaja ei sen sijaan enää saanut välttämättä muutettua luontoissuorituksia rahallisiksi korvauksiksi.

Vaikka oppikoulunopettajien pohjapalkka ei noussutkaan 1930-luvun lopulla, niin silti usein riittävät ylitunnit takasivat opettajien toimeentulon. Eri asia on, miten opettajat jaksoivat suurten opetustuntimäärien ja viikkojen korjauksen lisäksi esimerkiksi hankkia yksityisoppikoululle rahoitusta ja muutenkin osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan.

Metallityöntekijän keskiansio näyttää pikkuhiljaa suhteellisesti laskeneen 25 vuoden aikana. Tähän vaikutti lähinnä se, että opettajat pystyivät nostamaan palkkojaan metallityöntekijöihin verrattuna, koska naistryöntekijöiden palkat eivät nousseet niin paljon kuin koulutustaan nostaneiden naiskansakoulunopettajien.⁴⁹

Vuosien 1937 – 1938 palkkataistelussa näkyy jo talvisodan henki: Suomi haluttiin säilyttää yhdessä demokraattisena valtiona, jonka tärkeänä rakentajana pidettiin opettajia. Palkkatoiveita alettiin siis jo tuolloin perustella taloudellisten ja pedagogisten näkökohtien lisäksi yhteiskunnallisilla arvoilla. Koulun ja opettajien tehtäväksi katsottiin entistä enemmän myös demokratian korostaminen tuona kansanvaltaan epäilevästi suuntautuneena aikana.

Sotien väliset opettajien palkkausongelmat näyttävät edelleen tutuilta vuonna 2000. Vaikka opettajien reaali-palkat ovatkin parantuneet 1920 – 1930-lukujen tasosta, niin silti avainkysymykset ovat nykyäänkin samoja ikään kuin ikuisuus-kysymyksiä. Arvokeskustelu julkisten varojen käytöstä jatkuu.

Viiiteet

1 Näin on käynyt s. 23 ja 71. Kiuasmaa 1982 s. 170-171. Salminen 1995 s. 59. Suomen taloushistoria 3, 1983 s. 415 ja 448. Voikilo maksoi v. 1913 3,03 mk.

2 Elintarvikkeista esim. voikilon hinta nousi kesästä 1914 vuoden 1917 marraskuuhun noin 18-kertaiseksi. Rasila 1982 s. 164-165. Ks. myös Hjerppe 1990 s. 31 ja Kiuasmaa 1982 s. 553 nootti 13.

3 Opettajain Lehti 1915-1916.

4 Siltala 2000.

5 Kiuasmaa 1982 s. 171-187.

6 Salminen 1995 s. 61.

7 Kiuasmaa 1982 s. 263-264.

8 SVT IX 1911-1924. Kiuasmaa 1982 s. 263.

9 Pietiäinen 1995 s. 120.

10 Pietiäinen 1995 s. 121. Autio 1986 s. 94-95. VP 1923 ptk II 30.11.1923 s. 1389-1391.

11 Pietiäinen s. 143-144.

12 Ks. esim. Ilkka 31.7.1919 ja US 9.11.1919 uutinen, Oppilaitoksemme nykyään.

13 VP 1919 ptk III 1.3.1920 s. 2595-2598. Kouluhallitus oli esittänyt syksyllä 1919 opettajien kalliinajanlisien nostamista kaksinkertaiseksi eli 7200 markkaan, mutta perheettömät saivat vain 6000 markkaa.

14 VP 1921 ptk III 2.3.1921 s. 2580-2588. Halila 1950 s. 271. Näin on käynyt s. 22 ja 71.

15 Voikilo maksoi v. 1920 30,86 mk ja v. 1921 jo 41,60 mk. Suomen taloushistoria 3, 1983 s. 448.

16 HS 28.10.1921. US 5.11.1921 uutinen, Kansakouluopettajain palkkausasia. Yksityisoppikoulunopettajat toimivat opetustyön ohella myös sanomalehtimiehinä, kunnansihteereinä jne. Pietiäinen 1995 s. 120.

17 VP 1922 ptk 15.12.1922 s. 1429-1466 ja 1912-1922.

18 VP 1923 As.kirj. II Sivvk mietintö n:o 2. SDP:n puoluekokouksen ptk 1.-6.2.1926 Helsingissä.

19 Kiuasmaa 1982 s. 265. Kuuskoski 1969 s. 29.

20 VP 1923 ptk I HE n:o 26 ja II s. 975, 1023, 1173 ja 1177.

21 Kiuasmaa 1982 s. 553 nootti 13. Reaalipalkka vastasi vain 56 % vuoden 1914 tasosta. Lehtorien loppupalkaksi muodostui kaikkien ikälisien jälkeen noin 48 700 –

53 700 mk vuodessa. Kiuasmaa 1982 s. 265.

22 KM 4/1925. Komitea esitti yläkansakoulunopettajalle 15 000 – 17 400 markan ja alakansakoulunopettajalle 10 500

markan vuosipalkkaa. HS 20.6.1925. Ks.myös Autio 1986 s. 67-68.

23 Ahvenainen 1982 s. 314.

24 Hbl 24.9.1925.

25 VP 1925 ptk II 2.12.1925 ja 3.12.1925 s. 1918. Vrt. Autio 1986 s. 68.

26 HS 21.2.1926. US 192.1926 uutinen, Kansakoulunopettajat palkkausasiastaan.

27 VP 1926 liitteet III, eduskuntaesitys n:o 7, s. 223. As.kirj. I HE n:o 12. Hallitus esitti yläkansakoulunopettajille 13 800 – 16 200 markan ja alakansakoulunopettajille 9 600 markan vuosipalkkaa. VP 1926 As.kirj. I, liite Vvk:n mietintöön n:o 11, Kustannuslaki Sivvk:ssa 26.2.1926, Vvk:n mietintö n:o 11 15.3.1926. Vastaa äänesti kahdeksan kansanedustajaa.

28 AsK 1926 n:o 180, 8.6.1926 s. 461-446. AsK 1926 181, 8.6.1926 s. 467-468. Voikilo maksoi v. 1926 noin 34,12 mk. Suomen taloushistoria 3, 1983 s. 448. Ks. myös Rinne 1973 s. 108, Takala 1975 s. 70, Autio 1986 s. 69. Näin on käynyt s. 22 ja 71.

29 HS 1.8.1926.

30 Kiuasmaa 1982 s. 267. AsK 1928 n:o 60 17.2.1928. Asetus valtion viroista ja toimista suoritettavien palkkojen perusteet. Lehtoreiden 4 vuoden takaiset palkat pidettiin muuten ennallaan, mutta vanhemmille lehtoreille annettiin lisäksi 6 000 markan virantoimitusraha. Kiuasmaa 1982 s. 553 nootti 21.

31 AsK 1926 n:o 180 6 § s. 463. US 29.5.1930.

32 Opettajan lehti 12/1935, nimimerkki Kimmo. HS 20.5.1930.

33 AsK 1931 n:o 362 22.12.1931. Khs:n kiertokirje 21.12.1932. Työttömänä oli v. 1934 noin 3 % eli 343 kansakoulunopettajaa yli 12 000 työllisestä ja 111 oppikoulunopettajaa yli 3000 työllisestä. US 21.6.1935 ja 26.6.1935.

34 AsK 1931 n:o 190 § 27, 4.6.1931 s. 433-444. Männistö 1994 s. 183 ja 203.

35 Männistö 1994 s. 181.

36 Pietiäinen 1995 s. 85. Pätevistä opettajista valtio maksoi koululle 4 000 – 8 000 markan lisäkorvauksen. Pietiäinen 1995 s. 121.

37 Kiuasmaa 1982 s. 268.

38 Voikilo maksoi v. 1935 vain 25,64 mk. Suomen talous-historia 3, 1983 s. 448. Ks. Kiuasmaa 1982 s. 268.

39 Kiuasmaa 1982 s. 269. Jo kesällä 1925 valtion koulujen edustajat tapasivat presidentti Relanderin. Vierailu ei kuitenkaan nostanut heidän palkkojaan. Kuuskoski 1969 s. 31.

40 HS 15.4.1935. SS 12.10.1935. US 28.8.1935.

41 HS ja SS 19.12.1937. Hbl 21.9.1938.

42 US 28.9.1938 ja pk II 10.8.1939.

43 KM monistetut 1/1939.

44 Somerkivi 1977 s. 426. Näin on käynyt s. 22 ja 71. Voikilo maksoi v. 1938 29,87 mk ja 1939 30,31 mk. Suomen taloushistoria 3, 1983 s. 448. Ks. myös Hbl 16.11.1938.

45 Pietiäinen 1995 s. 86 ja 121-122.

46 Ks. esim. HS:n, US:n ja Hbl:n oppikoulua käsitteleviä pääkirjoituksia v. 1934-1937.

47 Kiuasmaa 1982 s. 269-270. KM 6/1933.

48 Halila 1950 s. 274.

49 Näin on käynyt s. 22 ja 71. Kansankoulunopettajien koulutustaso nousi, kun Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu aloitti toimintansa v. 1934. Tammivuori 1986 s. 173. Ks. myös Männistö 1994 s. 204-206.

Lähteet ja kirjallisuus**Painetut lähteet***Komiteanmietinnöt (KM)*

KM 4/1925. Kansakoulun kustannuslakikomitealta.

KM 6/1933. Oppikoulukomitean mietintö. Helsinki 1933.

KM monistetut 1/1939. Valtion viran ja toimen haltijain palkkausta ja muitakin oloja koskevia säännöksiä harkitsemaan asetetun komitean mietintö ja ehdotukset. Helsinki 1939.

Kouluhallituksen (Khs) kiertokirje 21.12.1932

Sanoma- ja aikauslehdet: pääkirjoitukset (pk) ja nimeämättömät artikkelit

Helsingin Sanomat 1917-1939 (HS)

Hufvudstadsbladet 1917-1939 (Hbl)

Ilkka 1919-1939

Opettajain Lehti 1915-1916 ja 1935

Suomen Sosialidemokraatti 1918-1939 (SS)

Uusi Suomi 1919-1939 (US)

Suomen asetuskokoelma 1919-1939 (AsK)

Suomen sosialidemokraattisen puolueen (SDP) puoluekokousten pöytäkirjat. Helsinki 1926-1929.

Suomen virallinen tilasto (SVT) IX. Oppikoulu 1911-1924. Helsinki 1913-1925.

Valtiopäivät 1919-1939 (VP): asiakirjat (As.kirj), liitteet ja pöytäkirjat (ptk)

Kirjallisuus ja artikkelit

Ahvenainen, Jorma 1982. Taloudellinen kasvu ja elintaso. Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Toim. Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala ja Viljo Rasila. Helsinki. Tammi.

Autio, Veli-Matti 1986. Opetusministeriön historia IV.

Kirkollistoimituskunta – Opetusministeriö. Ensimmäisen tasavallan kulttuuripolitiikka 1917-1944. Järvenpää.

Halila, Aimo 1950. Suomen kansakoululaitoksen historia IV. Oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheet (1921-1939). Turku. WSOY.

Hjerppe, Riitta 1990. Kasvun vuosisata. Helsinki. VAPK-kustannus.

Kiuasmaa, Kyösti 1982. Oppikoulu 1880-1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun. Oulu. Pohjoinen.

Kuuskoski, Urpo 1969. Suomen Valtionoppikoulujen Opettajaliiton 50-vuotishistoriikki. Porvoo.

Männistö, Jyrki 1994. Sivistyksen kylvä. Suomen kansakoululaitos johtavien puoluelehtien mielenkiinnon kohteena vuosina 1918-1939. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 395. Tampere.

Näin on käynyt. Työmarkkinoiden ja talouden kehitys Suomessa 1900-1980. Toim. SAK:n ja STK:n talouspoliittinen ryhmä. s. 1. 1982.

Pietiäinen, Jukka-Pekka 1995. Yksityiskoulut nuorena tasavallassa 1917-1944. Yksityisoppikoulun historia 1872-1977. Kirj. Jari Salminen, Jukka-Pekka Pietiäinen ja Jouko Teperi. Helsinki. Painatuskeskus Oy.

Rasila, Viljo 1982. Ensimmäinen teollistumiskausi. Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Toim. Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala ja Viljo Rasila. Helsinki. Tammi.

Rinne, Matti 1973. Suomen Opettajain Liitto 1893-1973. Vammala. Suomen Opettajain Liitto.

Salminen, Jari 1995. Yksityiset oppikoulut autonomian aikana. Yksityiskoulujen historia 1872-1977. Kirj. Jari Salminen, Jukka-Pekka Pietiäinen ja Jouko Teperi. Helsinki. Painatuskeskus Oy.

Siltala, Juha 2000. Finanssikasino ei huomioi ihmistarpeita.

Helsingin Sanomain Vieraskynä-palstan artikkeli 12.7.2000.

Somerkivi, Urho 1977. Helsingin kansakoulun historia. Helsingin kaupungin julkaisuja n:o 29. Helsinki.

Suomen taloushistoria 3, 1983. Historiallinen tilasto. Toim. Kaarina Vattula. Helsinki. Tammi.

Takala, Tuomas 1975. Koulun yhteiskuntaopetus ideologisen sääntelyn välineenä Suomessa v. 1917-1975. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia n:o 13. Tampereen yliopisto.

Tammivuori, Aimo 1986. Sata vuotta opettajien ammattijärjestötoimintaa. Mikkeli. Opettajien Ammattijärjestö OAJ.